

Budapest — en av Europas vackraste städer.

Ikke en kyrka utan enirén till Széchenyibadet.

En nordbo, som reser till Ungern, har, om han styr färden över Österrike eller Tjeckoslovakiet, tre vägar att välja på för att nå Budapest, som väl i 99 fall av hundra utgör första målet i det främmande landet. De tre vägarna äro: med järnväg från Wien över Hegyeshalom, med båt på Donau eller med järnväg över Szob; och den sista infartsporten kan man begagna vare sig man färdats över Prag—Wien eller man tagit den ostligare routen över Breslau—Oderberg. Den vackraste av dessa vägar är floden, den därnäst järnvägen över Szob, eftersom den följer Donau åtminstone under den senare delen av resan. Donaufärden är dock absolut att föredraga. Floden löper genom ett omväxlande och livfullt landskap, förbi flera märkliga historiska platser. Deutsch Altenburg och Petronell, i vars närhet romarstaden Carnuntum, Pannoniens huvudstad, låg, Röthelstein, Bratislava, och när man kommit in på ungerskt område Esztergom med ungerske furstbiskopens residens och ståtlig katedral, den lilla järnvägsknuten Szob, där även vänstra stranden blir ungersk, vidare förbi den gamla riddarborgen Visegrad, en av färdens vackraste punkter. Högra stranden är här brant med djärvt formade skogklädda höjder medan vänstra stranden är låg. På denna sida ligga byarna tätt, omgivna av vinfält och fruktträd.

Båten kommer fram till Budapest på aftonen och det är inte den sämsta tidpunkten att stifta bekantskap med Ungerns underbart vackra huvudstad. Redan när man passerar Visegrad, vars mäktiga silhuett djärvt avtecknar sig mot himlen, börjar det skymma och dunklet faller snabbt. Snart glimma ljusen i byarna på vänstra stranden och efter en stund är det alldeles mörkt. Men framför oss återspeglas ett ljussken mot himlen. Det är Budapest. Staden är inte långt borta. Snart ha vi dess första utlöpare, förstaden Ujpest på vänstra sidan och strax därpå fara vi under den första av Budapest sex Donaubroar. Floden delar sig i två armar som omsluta Margaretaön, en av budapestbornas mest uppskattade tillflyktsorter. Där finns sport- och badplatser, vackra promenader, restauranger och små kaféer, där man njuter sitt kaffe eller cacao och hör på militär- eller

zigenarmusiken. Vid Margaretaöns sydspets fara vi under Margaretabron och nu äro vi också framme i det riktiga Budapest.

Det är inte för mycket sagt, att det är en strålände tavla. Floden, som här är mellan tre och fyra hundra meter bred, vidgar sig framför oss, vi se ljusen på Kettenbrücke och skymta längre bort Elisabethbron. Nu kan man möjligen tro, på "die schöne blaue Donau" — i dagsljus är floden inte blå utan brun av slam — ty vattnet skimrar verkligt blåsvart, där det speglar de tusentals lyktorna på broar och trädkantade strandpromenader. På vänstra stranden resa sig riksdagshusets tinnar och kupol ur dunklet. Det är en väldig byggnad, till sin stil starkt påminnande om parlamentshuset i London och den är så stor, att den borde räcka för ett åtskilliga gångr större land än Ungern.

Men våra blickar dragas ofelbart åt höger mot Batthyanyplatsen med Den heliga Annas kyrka strålände i fasadbelysning. Och litet längre bort på en höjd, som ett sagoslott ligger badande i vitt ljus Fiskarbastionen, som en praktfull infattning åt en av Budapest kostbaraste pärlor, Kröningskyrkan eller Mattiaskyrkan, som den också kallas. Den är huvudstadens äldsta byggnad och grundlades 1045 av Stephan den helige, vars ståtliga monument är rest invid templet. Sista gången kyrkan gjorde skäl för sitt namn var 1916, då kejsar Karl och drottning Zita, där under utvecklande av en väldig pomp kröntes till Ungerns konung och drottning och de berömda Stephanskronan sattes på Karls huvud.

Men vår båt går vidare och mycket fortare än det går att berätta detta. Vi passera Kettenbrücke och till höger om oss reser sig brant Slottsberget med den verkligt imponerande kungliga borgen. Medan vår båt nu går över floden mot tilläggsplatsen vid Petöfitorget på vänstra stranden, där de stora hotellen med sina eklärerade trottoarserveringar ligga i en lång rad, se vi längre ned på högra stranden på andra sidan Elisabethbron, det höga Gellértberget, på vars topp den gamla fästningen ligger som en skimrande krona. De mäktiga gråa murarna få i fasadbelysningens ljus något av glasets genomskinlighet över sig och effekten är storartad. Runt om berget ringla sig band av ljus och ovanför Elisabethbrons landfäste ser man på en öppen plats den helige Gellérts (Gerhard) staty, ett av de vackraste och mest välplacerade monument man kan få skåda. På den plats, där sägnen berättar, att den helige störtades nedför berget och led martyrdöden, står han nu i brons med korset i sin högst lyfta högra hand.

II.

I Budapest säger man ikke Budapest, utan antingen Buda eller Pest. Det är namnen på stadens två huvuddelar på ömse sidor om Donau, Buda på högra och Pest på vänstra stranden. Av dessa är Buda den ojämförligt äldsta delen och historiskt sett huvudstadens kärna, medan Pest som stad är av betydligt yngre datum. Under den starka utveckling huvudstadens icke minst under förra århundradets senare hälft genomgick var det dock Pest, som växte starkast, och nu är Pest betydligt större än Buda. Att det gick så har till stor del sin grund i rent geografiska förhållanden. Budasidans bergiga och kuperade natur var idealisk för en tid, då städerna vo-

ro borgar och man måste ta hänsyn strategiska förhållanden, men för en fredlig utveckling erbjöd den jämna, flata vänstra stranden de största fördelarna. Pest är också numera den moderna delen av huvudstaden, dit affärslivet koncentrerats med industrierna i en båge kring staden. I Pest ligga de stora affärerna, hotellen, teatrarna, järnvägsstationerna, de förnämna hyreskvarteren o. s. v. Gatorna löpa strålförmigt ut från centrum nere vid Donau, korsade av halvcirkelformiga ringgator med baserna vid floden. Det är en alltigenom modern storstad, som ytterst litet skiljer sig från europeiska storstäder över huvud. I varje fall ikke till det yttre.

Buda däremot har en helt annan och ålderdomligare prägel. Det behärras av Gellértberget i söder och Slottsberget norr därom med dess utlöpare. Gatorna äro här smala och oregelbundna; de klättra och klänga liksom husen efter kullarnas slutningar. Byggnaderna ligga ofta under gatans nivå. Man finner här hus från turkiden och ännu äldre, och en promenad bjuder på många intressanta detaljer.

Jag nämnde, att Gellértberget är en vacker syn, när ljuset strålar omkring citadellet, men det förlorar ikke att ses på nära håll eller i dagsljus. En vandring uppför den branta slutningen frestar kanske på, men den ger lön för mödan. Man kan lämpligen angripa berget från Frans Josefsbron, då man också blir i tillfälle att se den märkliga grottkyrkan, som är insprängd i klippan. Väl uppe på höjden, har man en utsikt, som söker sin make. Därnere flyter Donau maktigt mot söder, båtarna — "Propeller", som man kallar dem — gå zig-zag över floden, och över de ståtliga hängbroarna rinner en ström av människor. På andra sidan vattnet ligger Pest, där riksdagshuset och Stephansdomens hundrameterhöga kupol dominerar. I fjärran förtona de yttre stadsdelarna i diset eller övergå i den ändlösa slätten. I väster ligger ett hav av skogbevuxna kullar. Norrut ha vi slottsberget, därbortom Fiskarbastionen och Kröningskyrkan och ännu längre bort Obuda, det äldsta Buda.

Det finns nog vackrare slott än Budapests, men näppeligen något med ett så idealiskt läge. Det dominerar åt alla håll, ehuru det ter sig allra pampigast mot floden, åt vilket håll det också vänder sin huvudfasad. I sitt nuvarande utseende är slottet icke gammalt — den senaste ombyggnaden avslutades först in på vårt århundrade — men dess byggnadshistoria är intressant nog, och det innehåller ännu rester av den på 1100-talet uppförda första kungliga borgen. Slottets inre bjuder på en massa sevärdheter däribland de verkligt praktfulla festrummen, Habsburgsalen och stora balsalen exempelvis. I slottet ligger också S:t Stephans kapell, vars dyrbaraste klenod, är helgonets högra hand, som förvaras i ett praktfullt helgonskrin, vilket lämnar sin plats i kapellet endast en gång om året. På Stephansdagen, som är en av de största helgdagarna i Ungern, föres "den heliga högra handen" i högtidlig procession till Kröningskyrkan. I processionen, som ledes av kardinalen-furstbiskopen av Ungern, deltaga riksföreståndaren och regeringen, statens högsta civila och militära ämbetsmän, präster, och lekmän. Från landsbygden kommer pilgrimsskaror med sina helgonbilder i teten med tåg, med båt eller till fots.

Sådana ståtliga saker får man ju inte se var dag, men bara söndagarnas vaktparad är ett skådespel, som gott måter sig med prakten i en modern lyxoperett.

III.

Från Buda lockas man lätt till utflykter, och det naturligaste är då, att man vänder sig mot väster. Med en bergbana far man uppför slutningar, som, när jag gjorde färden, sågo ut som om de voro täckta av snö. Det var de ymnigt förekommande och slösaktigt blommande fruktträden, som åstadkommo denna underbara majeffekt. Bergbanan för till Svabhegy, varifrån man kan göra avstickare åt alla håll. Landskapet är här som en enda väldig parkanläggning.

Från Buda kommer man också på en kort stund med en liten lokalbana, som följer floden norrut till Aquincum, den kanske märkligaste platsen i

Budapests omgivning. På den tiden romarriket sträckte sitt inflytande här, i andra århundradet, ett ståndläger, som sedermera upphöjdes till rang av koloni och kom att spela en stor roll som handelsort och strategisk punkt. När romarna drogo tillbaka, förföll staden och utplånades under århundradenas lopp fullständigt. Först i förra århundradet påbörjades utgrävningar, som lämnat en rad synnerligen värdefulla fynd av skulpturer, husgeråd, vapen, numera förvarade i Aquincummuseet. Man har grävt fram stora delar av staden och bl. a. funnit lämningarna av ett stort bad, en marknadshall och en mängd andra byggnader. Utgrävningarna fortsätta och just i år har man funnit en väl bevarad vattenorgel, det enda fynd av detta slag, som någonsin gjorts. Utgrävningarna ha även blottat en amfiteater av betydande mått.

Ruinastaden Aquincum hade sitt romarbad och det moderna Aquincum har också sitt Romaifördö. F ü r d ö, är ett av de första ungerska ord, främlingen lär sig, ty det ser han ock hör litet överallt. Budapest är nämligen badens stad framför de flesta. Det har alltid varit så, eller i varje fall sedan mycket långt tillbaka. Budapest faktiskt vimlar av badhus, av vilka flera härstamma ända från 1500-talet. De äro alla byggda över sin speciella hälsokälla, som gratis om också inte alldeles franko levererar naturvarmt vatten med en massa nyttiga och välgörande mineralier. De största och modernaste äro Szent Gellértbadet i Buda och Széchenyibadet i Stadsparken. Det senare får sitt vatten från en nära tusen meter djup artesisk brunn, som levererar mellan åtta och nio hundra kbm. 70-gradigt starkt savelhaltigt vatten pr dygn och det är ingalunda den mest leveranskraftiga brunnen i Budapest. Badhusen äro synnerligen elegant utstyrda, både in- och utvändigt och vill man begagna benämningen badpalats, så är den icke alls malplacerad. Trots detta är avgiften för bad mycket blygsam.

I samband med de stora badhusen eller ibland fristående, finnas ett flertal s. k. strandbad. Det är inte vad vi kalla strandbad utan väldiga konstgjorda bassänger med växlande djup, belägna mitt inne i staden. Även vattnet till dessa "strandbad" tages från de varma källorna, så det går att få en behaglig temperatur året om. Ett av de största av dessa konstgjorda friluftsbad Palatinus strandfördö ligger på Margaretaön och har liksom Széchenyibadet svavelhaltigt vatten, som är c:a 40 grader och alltså måste spädas ut, innan man kan bada kallbad i det. Palatinusbadet har över 5,000 avklädningshytter. Det är således icke någon liten anläggning.

*

Budapest är inte bara en vacker stad, vilket torde vara tillräckligt omvittnat i denna artikel; det är också en ovanligt behaglig stad att vistas i, åtminstone som turist. Flanören behöver aldrig ha tråkigt vare sig han en förmiddag promenar i det gamla minnesrika Buda, eller på affärgatorna i Pest eller han njuter av solskenet och bilden av sköna kvinnor på Dunacorso. Och på eftermiddagen tillbringar han en angenäm stund vid sitt kaffe och obligatoriska två glas vatten på något av huvudstadens tusen kaféer, läser tidningar eller lyssnar kanske till ett zigenarkapells eggande musik. På kvällen går han på teater, allra helst på en operett, ty det är en ungersk specialitet lika fin som gulasch och paprikafisk. Man behöver ju endast nämna Lehár, Kálmán och den allra siste, Abraham, av vilkens hand svensk publik känner "Viktoria husar" men säkert kommer att stifta bekantskap med flera nya alster.

Ungrarens livlighet och naturliga älskvärdhet sätter också i dessa dystera dagar sin prägel på hans huvudstad. Han har ont om pengar, vilket han gunås inte är ensam om, men det ändrar honom inte att möta sin dag med ett öppet leende. Och hela Budapest återspeglar detta leende.

P. An.